

О НЕКИМ ЈЕЗИЧКИМ ГРЕШКАМА БУГАРСКИХ СТУДЕНАТА СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Дарка Хербез
Пловдивски универзитет „Паусиј Хилендарски“

SOME LANGUAGE MISTAKES OF BULGARIAN STUDENTS LEARNING SERBIAN

Darka Herbez
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

In this paper teaching Serbian as a foreign language and the most frequent language mistakes of Bulgarian students in learning the Serbian language are discussed. Our attention is focused on errors in the fields of lexis, phonetics, morphology, syntax and orthography. The paper contains an overview of the most common errors in the written work of foreign students who learn Serbian and the analysis and interpretation of the results obtained from the research.

Key words: language errors, grammar, teaching, Serbian as a foreign language

1. Увод

У оквиру овог рада разматране су најфреквентније језичке грешке студената српског језика као страног на корпусу формираном на основу писмених радова бугарских студената српског језика на Универзитету „Паусије Хиландарски“ у Пловдиву. Анализа је извршена на лексичком, фонетском, морфолошком, синтаксичком и ортографском нивоу. Овом анализом покушали смо да препознамо грешке типичне за сваку годину студија и објаснимо узроке њиховог настанка.

Научни поступци којима се откривају сличности и разлике између језика су методе контрастивне лингвистике у слjedeћим областима: контрастивној анализи, теорији превођења и анализи грешака. С обзиром на то да контрастирање значи поређење, јасно је да се у контрастивној анализи пореде језици да би се откриле разлике и сличности међу њима (Ђорђевић 2000: 1).

Грешке дијелимо на интерлингвалне, интралингвалне и екстралингвалне. Интерлингвалним грешкама се називају оне грешке које се јављају под утицајем знања једног језика на учење другог језика, независно да ли је то матерњи језик или неки други језик. Интралингвалне грешке су оне грешке које се јављају дјеловањем једних елемената једног језика на учење других елемената тог истог језика. Екстралингвалне грешке су грешке које нису везане за језик, већ су њихови извори у ситуацијама ван језика.

Анализа грешака обухвата грешке ученика који уче страни језик и покушава да објасни разлоге њиховог настанка. Иако за појаву језичких грешака могу бити заслужни и други разлози, запазили смо да су најфреквентније језичке грешке настале због матерњег језика. Управо зато овај рад је фокусиран углавном на анализу грешака до којих је дошло због интерференције, односно анализа ће показати утицај језика Л1 (матерњи језик) на усвајање језика Л2 (страни језик). „Другим речима, на основу теорије интерференције, односно утицаја матерњег језика на учење страног језика, формулисана је у овој теорији контрастивне анализе ХИПОТЕЗА О ПРЕДИКТИВНОСТИ, односно хипотеза о могућности контрастивне анализе да, на основу разлика између матерњег и страног језика, предвиди појаву грешака у процесу учења страног језика“ (Ђорђевић 2000: 44). Јасно је да језички трансфер може бити позитиван и негативан, тј. може да узрокује лакше или теже усвајање новог језика.

Битно је поменути да приликом усвајања лексике страног језика странци често формирају међујезик. Међујезик настаје као посљедица ослањања студената на матерњи језик и културу. Зато би требало наћи што ефикасније начине да се превазиђе међујезик и трансформише у језик који се учи.

Језичке грешке испитују се различитим мјерним инструментама. За потребе овог рада користили смо технику есеја и теста. Сматрамо да се примјеном само једне технике у анализи грешака не може доћи до ваљаних резултата и комбинација техника чини се као најбољи избор.

2. Језичке грешке

Један језик може се учити или усвајати као први, као други или као страни. Усвајање матерњег језика назива се примарно усвајање. Усвајање другог језика и учење страног језика назива се непримарно. Јасмина Дражић истиче да се разлика поставља у зависности од тога усваја ли се језик у природној средини или се учи у оквиру наставе у

земљи гдје се не говори тим језиком. Други језик јесте онај који се усваја у природној средини, а страни онај који се учи у земљи у којој није основно средство комуникације (Дражић 2006: 197).

Лингвисти имају подијељена мишљења када су у питању термини учење и усвајање језика. Неки лингвисти сматрају да ови термини имају исто значење, а други праве разлику између учења и усвајања.

Постоје различите теорије о процесима усвајања и учења новог језика. Крашен разликује пет хипотеза: хипотезу о усвајању и учењу језика, хипотезу природног реда, хипотезу надгледања, хипотезу улазне информације и хипотезу афективног филтра. Прва хипотеза сматра да је усвајање несвјесно учење језика, а учење знање граматичких правила, тј. свјесно учење. Динстинкцију између учења и усвајања сматра најважнијим предметом истраживања. Друга хипотеза говори о редосљеду усвајања граматичких структура. Хипотеза надгледања говори о самокорекцији која се јавља прије исказа, у току исказа и послије исказа. За ову хипотезу важни су: 1) знање правила, 2) вријеме и 3) фокусираност говорника на форму. Према четвртој хипотези нове ријечи се усвајају када је јасно њихово значење, а према петој хипотези за усвајање језика је битно учениково мишљење о себи, мотивација или анксиозност, тј. учеников став. Он наглашава позитиван и негативан језички трансфер. Сматра да постојањем идентичних правила у два језика, говорник може да надмаши своју компетенцију (позитиван трансфер). Као негативну страну издваја негативан трансфер матерњег језика, што и узрокује бројне грешке (Крашен 1984: 42).

Кордер сматра да до језичких грешака долази због матерњег језика. Он је разликовао грешку и омашку истичући да није увијек једноставно процијенити када је у питању грешка, а када омашка. Кордер језик ученика који усваја други језик одређује као идиосинкратични дијалекат. Истиче да би се требало фокусирати на исправљање грешака, јер омашке могу настати у говору или писању, што је нормално и за матерњи и циљни језик (Кордер 1973: 260 – 261).

Наум Димитријевић истиче да омашке не би требало исправљати, поготово не у конверзацији, јер то деконцентрише ученика (Димитријевић 1984: 67).

Селингер уводи појам међујезик. Он истиче да се приликом усвајања новог језика формира језик који се разликује и од матерњег и од циљног језика. Селингер издваја пет процеса који карактеришу међујезик: језички трансфер, стратегије наставе, стратегије учења Л2, стратегије за комуникацију и хипергенерализација правила циљног

језика. Грешке се праве у току фаза међујезика (Селинкер 1992: 33). Овај термин се односи на исту језичку појаву коју је Пит Кордер назвао идиосинкратични дијалекат.

Ричардс пореди грешке интерференције са унутарјезичким и развојним грешкама. Он издваја над-генерализацију, игнорисање правила, лажне претпоставке и непотпуну примјену правила (Ричардс 1984: 174).

Рудолф Филиповић издваја неколико карактеристика које су основни чиниоци у процесу интерференције. То су: 1. способност да се научи страни језик; 2. вјештина да се пређе са једног језика на други; 3. доба кад се учи други језик; 4. мотивација за употребу другог језика (Филиповић 1986: 27).

Наум Димитријевић сматра да се разликују грешке у избору форме или експонента или категорије. Такође, истиче динстинкцију између интерлингвалних и интралингвалних грешака. На крају, као грешке које се најтеже откривају и исправљају, наводи грешке стила. То су грешке које настају као резултат неразвијености комуникативне способности (Димитријевић 1984: 86).

2.1. Лексичке грешке

Под појмом лексичка грешка подразумијевамо језички облик који изворни говорник не би користио. За анализу лексичких грешака фокусирали смо се на међујезичку паронимију, формалне и семантичке грешке.

Приликом контакта два језика међујезичка паронимија је један од централних проблема. Та препрека долази до изражаја приликом наставе страних језика, превођења и у лексикографији. Међујезички пароними или лажни пријатељи обично се налазе у два сродна језика. За лажне пријатеље употребљава се и термин међујезичка хомонимија. Мариана Алексић истиче да је међујезичка хомонимија замјена семантичких реализација чланова хомонимског пара у комуникацији, а међујезичка лексичка хомонимија је замјена семантичких реализација чланова пара истог ранга у комуникацији (Алексић 2006: 21). Неки лингвисти, ипак, разликују међујезичке парониме и међујезичке хомониме. Милана Радић Дугоњић истиче да међујезички хомоними имају исти материјални омотач, а међујезички пароними готово исти материјални омотач (Радић Дугоњић 1991: 29).

Српски и бугарски језик су јужнословенски језици и имају много заједничких црта. Велики дио лексема у овим језицима је идентичан што помаже у усменој и писаној комуникацији. Међутим, један

дио тих лексема има различит семантички садржај што доводи до конфузије и неразумијевања. Говорници посежу за лексемама које их асоцирају на лексеме из матерњег језика, а оне су често различитог значења. Иако су језици слични на фонетским, морфолошким и синтаксичким нивоима, понекад се разликују на лексичком нивоу. Ослањање на матерњи језик често доводи до погрешног лексичког избора и неразумијевања поруке. Управо зато не треба занемаривати ову врсту грешака приликом предавања српског језика као страног.

У писменим радовима студената запажамо лексичке грешке узроковане српско-бугарским лажним паровима. Такви примјери су:

Пушење је вредно за моје здравље.¹

(Правилна конструкција: *Пушење је штетно за моје здравље.*)

Ботокс нам помаже да сахранимо младост.²

(Правилна конструкција: *Ботокс нам помаже да сачувамо младост.*)

Била сам довољна оцјеном.³

(Правилна конструкција: *Била сам задовољна оцјеном.*)

Према Џејмсовој таксономији грешака, лексичке грешке можемо подијелити на формалне и семантичке (Џејмс 1998: 35 – 42). У формалне грешке спадају: погрешна употреба форме ријечи, грешке у форми ријечи и грешке изобличења ријечи. У семантичке грешке спадају: грешке у вези са значењским односима и грешке у одабиру колокација.

Међујезичке грешке у форми ријечи забиљежене су у радовима студената као честа грешка. Овдје се ради о уметању бугарских

¹ Вредан

1) марљив, радан 2) који вреди, који има вредност, драгоцен 3) а. који заслужује (нешто), достојан (чега) б. кадар, способан.

² Сахранити

1) положити мртваца у земљу или поставити урну са његовим пепелом после спаљивања на одређено место у складу са утврђеним обичајима и обредима за такве прилике 2) фиг. предати забораву нешто, сматрајући да је преживело, да је у нескладу са животном стварношћу 3) а. заштитити, сачувати од чега, одржати б. ставити на похрану, на чување 4) отерати кога преко реда у смрт, проузроковати коме рану смрт 5) а. фиг. уништити, упропастити б. престати обраћати пажњу на кога, на што, напустити, одбацити, занемарити в. одстранити, онемогућити у даљем активном раду, потпуно онемогућити кога у чему.

³ Довољно

1) у довољној мери, колико је потребно, доста.

ријечи које не постоје у српском језику. Због интерференције са матерњим језиком студенти претпостављају како би нека ријеч могла да звучи на српском.

Аутобус је спрео. (Правилна конструкција: *Аутобус је стао.*)

Имам чувства према њему. (Правилна конструкција: *Имам осјећања према њему.*)

Грешке изобличења ријечи такође су забиљежене у радовима студената. Такве грешке су изостављање одређених слова као у сљедећим примјерима: *чоколад, аптека, локомотив, банан* итд. У нашим примјерима овај тип грешака настаје због утицаја матерњег језика.

Семантичке грешке запазили смо приликом погрешног избора колокација. Приликом предавања српског језика странцима требало би обратити посебну пажњу на ове врсте грешака. На лексичко-синтаксичком нивоу честе су грешке настале дословним превођењем колокација са бугарског језика. Такви су сљедећи примјери:

Узела сам испит. Взах изпита.

(Правилна конструкција: *Положила сам испит.*)

Режем косу. Режа си косата. (Правилна конструкција: *Шишам косу.*)⁴

Слажем зачин. Слагам подправката. (Правилна конструкција: *Додајем зачин.*)

Гледам дјецу. Гледам децата. (Правилна конструкција: *Одгајам дјецу. Чувам дјецу.*)⁵

Сада ми иде на главу. Сега ми дойде на акъла.

(Правилна конструкција: *Сада ми је пало на ум.*)

Узели смо лекције. Взахме лекции.

(Правилна конструкција: *Обрадили смо лекције.*)

Пустићу веш-машину. Ще пусна пералњата.

(Правилна конструкција: *Укључићу веш-машину.*)

2.2. Фонетске и фонолошке грешке

Одређене грешке овог типа настале су због утицаја бугарског језика. На првој години примијећене су грешке у писању до којих долази због различитог графичког система српског и бугарског језика. Тако се сусрећемо са писањем *дж* умјесто *џ*, будући да слову *џ* у бугарском језику одговара овај знак. Честе су грешке приликом писања

⁴ У српском језику *режем косу* сматра се могућом колокацијом, а *шишам косу* сматра се пожељном колокацијом.

⁵ У бугарском језику *гледам* може да означава и *одгајам* и *чувам*.

африката *ħ* и *h*, јер је говорницима бугарског језика тешко да одреде разлику између *ч* и *ħ*, као и *џ* и *h*. „Систематске погрешке које се јављају у једној популацији ученика истог узрасног доба, која говори истим матерњим језиком, учи исти страни језик, дефинисане су у оквиру верботоналне теорије фонетске корекције као систем грешака. Наиме, ученици са истим карактерним особинама имају исте проблеме у асимилацији гласова који произлазе из сукоба слушних и говорних механизма матерњег језика и механизма специфичних за страни језик“ (Точанац-Миливојевић 1997: 32).

Примјери правописно-фонолошких грешака јесу: *бомбона* умјесто *бомбона*, *сватба* умјесто *свадба*, *тежка* умјесто *тешка* итд. Све ове грешке настају због утицаја матерњег језика. У српском језику због гласовних промјена, тј. једначења сугласника по звучности, долази до преласка безвучног у звучни парњак (*свадба*). У једначењу по мјесту артикулације сонант *н* пред *б* замјењује се сонантом *м* (*бомбона*). У бугарском језику преовладава морфофонолошко начело.

Ове врсте грешака типичне су за студенте прве године студија.

2.3. Морфосинтаксичке грешке

Најчешће грешке овог типа јесу одређивање рода и броја неких именица. Наиме, неке именице су у српском језику *pluralia tantum*, а у бугарском нису. Тако имамо грешке: *То је моја кола*.

буг. *кола* – ж. рода, јед. *коли* – ж. рода, мн.

ср. *кола* – ср. рода, мн.

Приликом одређивања рода именица такође долази до грешака због матерњег језика. Такав примјер су именице *сако* и *такси*, које су у српском језику мушког, а у бугарском средњег рода.

Студенти гријеше и при компарацији придјева, па тако, нпр., пишу *лијеп*, *полијеп*, *најлијеп*, јер је на бугарском *хубав*, *по-хубав*, *нај-хубав*.

Запажамо грешке и приликом одређивања свршеног и несвршеног вида глагола, нпр. *Одмах је искључивао компјутер*.

До грешака долази и приликом грађења трећег лица множине презента: *махају*, *плакају* итд.

Честа грешка је употреба приједлога са инструменталом када означава средство. До ових грешака долази због утицаја матерњег, бугарског језика: *Путовала сам с аутобусом*.

Гријеш се и у употреби приједлога, због другачијих правила у матерњем језику: *Идем на кино*. *Отивам на кино*.

Честе грешке су у употреби акузатива и локатива. У српском језику акузатив се користи уз глаголе кретања, а локатив уз глаголе мировања. Студенти често не примјењују ово правило, па тако биљежимо примјере: *Идем у дискотеци*.

Грешке су честе и при употреби приједлога *због* и *ради*. *Због* се у српском језику користи за узрок, а *ради* за циљ. У бугарском имамо *заради* и за узрок и за циљ, па је то вјероватно и узрок настанка ових грешака, типичних за студенте друге и треће године студија.

2.4. Синтаксичке грешке

Фреквентне синтаксичке грешке тичу се распореда енклитика. Такве грешке су: *Нису се бринули и су били срећни*. *Писац је описао своје изненађење и је хтио да избришу све са странице*. *Бих уписала неки курс*.

У српском језику енклитике не могу бити на почетку реченице и послије везника *а* и *и*. Грешке са којима се сусрећемо у радовима студената појављују се због утицаја бугарског језика.

Ове врсте грешака најчешће су присутне у радовима студената четврте и пете године.

2.5. Ортографске грешке

Код ортографских грешака најчешће је у питању утицај бугарског језика. Долази до неправилног писања ријечи као што су: *напримјер, дали, ни сам (наприклад, дали, не съм)*.

Приликом писања имена народа такође долази до грешака, јер се на бугарском, за разлику од српског, пишу малим словом.

Приликом писања редних бројева долази до изостављања тачке иза године, јер се у бугарском језику тачка пише иза дана и мјесеца.

Грешке су примијећене и приликом писања скраћеница, нпр., *и т.д.* умјесто *итд.*

На основу анализе грешака видимо да су се бугарски студенти српског језика углавном ослањали на трансфер из матерњег језика.

3. Закључак

У овом кратком осврту на језичке грешке бугарских студената покушали смо дати преглед најфреквентнијих грешака.

Установљено је да до лексичких грешака долази због негативног језичког трансфера (*стаја/стая, сахранити/съхраня, вредно/вредно, довољно/довољно*). Позитиван језички трансфер примијећен је код

правих српско-бугарских пријатеља (*болница/болница, обожава/обожавати, плетен/плетен, брзо/брзо*).

Фонетске грешке типичне су за студенте прве године студија, а морфосинтаксичке за студенте друге и треће године студија. Синтаксичке грешке типичне су за студенте четврте и пете године студија.

Сматрамо да ово истраживање може бити веома корисно за разумијевање и предвиђање језичких грешака у настави српског језика као страног, те у припреми часова за наставу српског језика као страног.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексић 2006:** Алексић, М. *Међујезичка српско-бугарска (бугарско-српска) лексичка хомонимија*. Београд: Филолошки факултет у Београду, 2006.
- Андрејчин, Георгиев, Илчев, Костов, Леков, Стојков, Тодоров 1973:** Андрејчин, Л., Георгиев, Л., Илчев, Ст., Костов, Н., Леков, Ив., Стојков, Ст., и Тодоров, Цв. *Български тълковен речник*. Софија: Наука и изкуство, 1973.
- Драгићевић 2010:** Драгићевић, Р. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2010.
- Дражић 2006:** Дражић, Ј. Место граматике у настави српског језика као страног. // *Неговање српског језика и књижевности*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2006, 197 – 219.
- Димитријевић 1984:** Димитријевић, Н. *Заблуде у настави страних језика*. Сарајево: Свјетлост, 1984.
- Ђорђевић 2000:** Ђорђевић, Р. *Увод у контрастирање језика*. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2000.
- Кордер 1973:** Corder, P. *Introducing Applied linguistics*. London: Penguin books, 1973.
- Крашен 2003:** Krashen, S. *Theory of Second Language Acquisition* 01. 10. 2015. <<http://www.sk.com.br/sk-krash.html>>.
- Радић Дугоњић 1991:** Радић Дугоњић, М. *Међујезички хомоними и пароними у руском и српскохрватском језику*. Горњи Милановац: Дечје новине, 1991.
- Ричардс 1984:** Richards, J. *Error analysis*. New York: Longman, 1984.
- Селинкер 1984:** Selinker, L. *Interlanguage*. // *Error Analysis*. New York: Longman, 1984, 31 – 55.
- Стевановић 1990:** Стевановић, М. *Речник српскохрватскога књижевног језика*. Нови Сад: Матица Српска, 1990.

- Точанац Миливојев 1997:** Точанац Миливојев, Д. *Методе у настави и учењу страног језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1997.
- Филиповић 1986:** Filipović, R. *Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiку jezičkih dodira*. Zagreb: Školska knjiga, 1986.
- Џејмс 1998:** James, C. *Errors in language learning and use: Exploring error analysis*. New York: Longman, 1998.
- Шипка 2006:** Шипка, Д. *Основи лексикологије и сродних дисциплина*. Нови Сад: Матица српска, 2006.